

SPANNING

HET BELANG VAN DE BUURT

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

jaargang 24, nummer 1, februari 2022

Groningers met aardbevingschade staan in de rij om subsidie aan te vragen. Opnieuw een voorbeeld van de vernedering van Groningers in het aardbevingsgebied.

HET BELANG VAN DE BUURT

Beeld: NOS/RTV Noord©

20 procent van de bewoners van wijken met veel problemen heeft moeite om op het werk, op school of bij de huisarts te komen. 90 procent van de koopwoningen is niet te betalen voor een leraar, verpleegkundige of agent. Onderwijs is steeds meer uit de buurt verdwenen, want in de afgelopen 25 jaar zijn 1.410 basisscholen gesloten. Het is moeilijker geworden om je recht te halen, want het aantal rechtbanken is de afgelopen decennia gehalveerd. Ook een boek lenen is lastiger geworden, want het aantal bibliotheeklocaties is met 28 procent afgenomen. In Zeeland daalde het aantal politiebureaus van 55 naar 14. En door sluiting van

ziekenhuizen is de afstand tot zorg bijna nergens zo groot als in Oost-Groningen, waar het bbp per hoofd van de bevolking ruim vier keer minder hard steeg dan in de regio Amsterdam.

Deze cijfers, afkomstig uit onderzoek van De Groene Amsterdammer en Follow The Money en uit een rapport van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur, schetsen een beeld dat veel mensen zullen herkennen. Van een overheid die zich terugtrekt en onbereikbaar wordt. Van voorzieningen die verdwijnen of zich concentreren in vooraanstaande delen van de stad of provincie. En van een land dat steeds

minder gelijk wordt en meer verdeeld raakt.

In deze Spanning staan we stil bij deze ontwikkelingen in interviews met journalist Floor Milikowski en hoogleraar Caspar van den Berg. Lilian Marijnissen vertelt over het belang van de buurt en de update die zij aan het maken is van 'De buurt, de schaal van de toekomst'. Twee SP-wethouders vertellen over hun ervaringen met besturen in tijden van bezuinigingen en in een analyse tonen we de relatie tussen buurtacties en het socialisme. ■

IN DIT NUMMER

4 UPDATE VAN DE BUURT

Lilian Marijnissen vertelt over hoe de buurt de schaal van de toekomst is en hoe SP'ers daar aan kunnen bijdragen.

Diederik Olders

8 DUIZEND ACTIES, ÉÉN VERHAAL

Alle acties van SP'ers met mensen uit de buurt maken deel uit van een en dezelfde strijd voor een menswaardige, gelijkwaardige en solidaire samenleving.

Bart Linssen

10 GEEN LOOPJONGENS VAN RUTTE

Lian Veenstra en Mathijs ten Broeke vertellen over de dilemma's van meebesturen op lokaal niveau en wanneer je als SP wel of niet zou moeten meedoen aan een college.

Bart Linssen

14 'VOORZIENINGEN ZIJN HET FUNDAMENT VAN EEN SAMENLEVING'

Journalist Floor Milikowski spreekt over regionale verschillen door bewust politiek beleid en over het belang van goede voorzieningen om de tweedeling tegen te gaan.

Tijmen Lucie

17 'EEN ONZICHTBARE OVERHEID LAAT ZICH MOEILIK VERTROUWEN'

Hoogleraar Bestuurskunde Caspar van den Berg laat in een gesprek zijn licht schijnen over regionaal maatschappelijk onbehagen en hoe je dat kunt verminderen.

Tijmen Lucie

Lees de Spanning online op: sp.nl/spanning

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 25 euro per jaar voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl

Redactieadres
Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl

Redactie
Ruud Kuin
Bart Linssen
Tijmen Lucie
Eduard van Scheltinga

Tekstredactie
Diederik Olders

Redactieraad
Jannie Visscher

Basisontwerp
Thonik en BENG.biz

Vormgeving
Nenad Mečava
Gonnie Sluijs

illustratie cover
Len Munnik

Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-Geen Afgeleide Werken 3.0 Nederland licentie van toepassing. creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

Lilian Marijnissen gaat samen met de SP Uden langs de deuren om handtekeningen op te halen tegen de sloop van huurwoningen.

UPDATE VAN DE BUURT

Tekst: Diederik Olders

Buurtvoorzieningen verdwijnen, schaalvergroting en de markt komen in de plaats van de menselijke maat. Lilian Marijnissen vertelt hoe de buurt de schaal van de toekomst is. En hoe SP'ers daar aan bijdragen.

Ongeveer 15 jaar geleden verscheen het boekje 'De buurt, de schaal van de toekomst', geschreven door toenmalig fractievoorzitter Agnes Kant en toenmalig partijvoorzitter Jan Marijnissen in samenwerking met het Wetenschappelijk Bureau. Het was het niet alleen een aanklacht tegen de schaalvergroting, maar tegelijk een overzicht van ideeën hoe je de samenleving meer op de menselijke maat kunt organiseren. In vijftien jaar verandert er veel. SP-fractievoorzitter Lilian Marijnissen is daarom begonnen met een *update*.

› **Is 'De buurt' nog wel actueel?**

'Het is actueler dan ooit. Wat vijftien jaar geleden al aan de hand was, is niet minder geworden. Ook de laatste jaren zijn veel voorzieningen op buurtniveau verdwenen. Neem de wijkagent, het buurthuis, de huisartsenpost of het ziekenhuis dichtbij. Je ziet die terugloop in de stadswijken net zo goed als in de regio's buiten de Randstad. Dat komt onder andere door keiharde bezuinigingen, de hang naar efficiëntie en het heilige geloof in schaalvergroting.'

› **Waarom is die kleinere schaal, die van de buurt of de wijk, nog steeds van belang?**

'De wijk is dé plek om problemen vroegtijdig op te sporen en erger te voorkomen. Dan denk ik aan de wijkagent die door contact met mensen niet alleen maar aan het handhaven is maar ook problemen

aan het voorkomen is. Hetzelfde geldt voor bijvoorbeeld een buurt-tandarts; dichtbij betekent laagdrempeliger. Zo voorkom je dat mensen pas bij een tandarts komen als er al veel schade aan hun gebit is. Je voorkomt dus problemen door het in de buurt te organiseren, maar je bouwt ook aan de samenleving. De buurt is een schaal waar je de samenhang kunt vergroten. Het is een schaal waarop mensen elkaar kunnen leren kennen. Een voorbeeld daarvan is de speeltuin in de buurt. Heel wat SP'ers hebben zich voor een speeltuin ingezet. Dat is natuurlijk fijn voor de kinderen, maar het doet ook veel met de sociale cohesie. Nog een voorbeeld: het zorgbuurthuis. Dat zorgt ervoor dat oude mensen in hun buurt kunnen blijven wonen en dat de sociale samenhang behouden blijft en zelfs versterkt wordt.'

'De wijk is dé plek om problemen vroegtijdig op te sporen en erger te voorkomen'

De SP Doesburg heeft samen met de buurt geld ingezameld voor het behoud van de speeltuin Kindervreugd.

Foto: Michael Bouwman

› **Zo te horen kun je nog wel even doorgaan met voorbeelden.**

'De publicatie van vijftien jaar geleden bevatte al veel voorbeelden. Maar wat er in vijftien jaar wél is veranderd, is dat we nu kunnen putten uit méér, vaak ook al uitgevoerde plannen voor de buurt. De update zal dus uitgewerkte plannen voor de buurt beschrijven, op gebieden als veiligheid, zorg, wonen en democratie. En we laten dus zien wat er al gebeurt – onder andere door wat SP'ers hebben bereikt. Ter onderbouwing van de publicatie doen we verschillende 'aan het woord'-onderzoeken; we laten mensen van de werkvloer vertellen hoe een einde aan de schaalvergroting hun werk en het leven van de mensen waar ze mee werken kan verbeteren.'

Bewoners van De Baarsjes in Amsterdam voeren met de SP actie tegen de slechte renovatie van hun woningen door de woningcorporatie.
Foto: Arlette Hitz

Bewoners van de Tweebosbuurt in Rotterdam protesteren samen met de SP tegen de sloop van hun buurt.
Foto: Wiebe Kiestra

‘Het zorgbuurthuis is echt een initiatief van de buurt’

› Waarom is het belangrijk om nu dit onderwerp weer aan te snijden?

‘We zien in de samenleving steeds beter wat de gevolgen zijn als mensen geen zeggenschap meer hebben over belangrijke dingen in hun leven – of dat gevoel hebben. Je ziekenhuis gaat failliet en verdwijnt waardoor de Eerste Hulp ineens heel ver weg is. Of je woont in een slecht onderhouden woning en het aanspreekpunt daarvoor is niet een bekende van de kleinschalige wooncorporatie in de buurt, maar een enorm bedrijf ver weg. Juist nu is de samenhang van de buurt zo belangrijk. En vergeet niet: minder voorzieningen in de buurt vergroten de verschillen in de samenleving.’

› Hoe werkt dat?

‘Op het gebied van veiligheid bijvoorbeeld. In de arme wijken is de criminaliteit het hoogst, maar de wijkagent heeft geen tijd meer om

op straat te zijn. Politiebureaus verdwijnen uit de wijk. Maar in de rijke buurten hangen overal camera’s en leggen bewoners zelf geld bij elkaar voor een particuliere buurtwacht. Veiligheid is dus niet meer voor iedereen; het is alleen voor wie veel geld heeft. Buurtvoorzieningen zijn gemeenschappelijke voorzieningen. Veiligheid, zorg: dat moet er voor iedereen zijn.’

› Je noemde al een aantal oorzaken van de schaalvergroting, zoals de bezuinigingen.

‘De financiële problemen van gemeenten hebben natuurlijk bijgedragen aan het verschraken van buurtvoorzieningen. Zonder enige twijfel. De SP pleit al jaren voor meer geld naar het gemeentefonds – dat is het geld dat de gemeentes krijgen van het Rijk om hun taken uit te voeren. Het is triest dat ook welwillende gemeenten moeten

kiezen tussen het openhouden van de bieb of het zwembad enerzijds en het zorgen voor goede jeugdzorg anderzijds. We weten dat de overheveling van taken naar de gemeente de afgelopen jaren, gepaard ging met bezuinigingen. Dat heeft tot grote problemen geleid. Maar ook het vermarkten speelt een belangrijke rol. Steeds meer taken worden ‘uitbesteed’ en aan marktpartijen overgelaten. Maar je weet, als zoveel mogelijk winst maken het doel is, dan zijn kleinschalige buurtvoorzieningen al snel niet rendabel genoeg. Groter lijkt efficiënter en vooral winstgevender. Maar winst maken is geen goed principe om de samenleving in te richten. Want dan verdwijnt de menselijke maat.’

› Op welke manieren ben jij bezig met die update?

‘Ik ben mooie ideeën aan het verzamelen, die wij als SP al in de praktijk brengen in gemeenten. Ik heb al door de hele partij heen met partijgenoten gesproken hierover. Welke initiatieven kennen zij? Welke initiatieven zijn lokale SP’ers zelf gestart? Dan zie je dat er al heel veel mooie dingen gebeuren. Zeker waar de SP actief is. In Heerlen werd een school, die eigenlijk gesloten zou worden, juist de spil van de buurt. Er werd een buurthuis in gevestigd en draagt nu bij aan de sociale samenhang. En ik wil natuurlijk het

Bewoners van de Utrechtse wijk Overvecht houden samen met de SP een buurt- en actiefeest om te demonstreren tegen het hardrijden in hun buurt.

Foto: Eduard van Scheltinga

Dankzij acties van de SP en bewoners blijft de bibliotheek in Leersum open.

Foto: Archief SP

SP-initiatief voor een zorgbuurthuis in mijn eigen Oss niet onvermeld laten...'

› **Waarom is dat een goed voorbeeld?**

'Omdat het zorgbuurthuis echt een initiatief van de buurt is. Mensen uit de buurt hebben een rol en worden daarmee betrokken bij het zorgbuurthuis. Het komt er überhaupt omdat de buurt het wil en nu realiseren buurtbewoners het samen met de SP. Sommigen doen de tuin, anderen verzorgen activiteiten of koken in het zorgbuurthuis. Het gekke is: waarom is dit zo bijzonder? Het is toch eigenlijk heel logisch om in je eigen buurt oud te kunnen worden? Daar waar je je hele leven hebt gewoond en waar je sociale contacten zijn? Maar toch is dit niet de praktijk van alledag. We zijn heel ver af van iets wat eigenlijk heel logisch is.'

› **Waarom komt juist de SP met dit soort ideeën?**

'De schaal van de buurt sluit goed aan bij ons ideologische verhaal. Het koppelt concrete voorstellen aan onze analyse over de samenleving – de menselijke maat als tegenhanger van schaalvergroting. Maar ook als tegenhanger van een overheid die niet meer naast, maar tegenover de mensen staat. We hebben bij het toelagenschandaal gezien waar dat toe kan leiden. De buurt als basis. In

een globaliserende en individualiserende wereld geeft dat houvast.'

› **Wat kun jij in de Tweede Kamer met deze manier van denken?**

'Het is voor ons natuurlijk geen nieuwe manier van denken. In ons verkiezingsprogramma staan veel ideeën over de buurt; het zorgbuurthuis, de huizen van het recht, de wijkagent, ggz-ondersteuning. In de Tweede Kamer kunnen we werken aan de voorwaarden om zulke initiatieven mogelijk te maken. Soms gaat dat gewoon heel plat om geld; zo regelden we in de Tweede Kamer dat er meer geld beschikbaar kwam voor zorgbuurthuizen. Dat betekent wel dat je in de buurt gemakkelijk aan de slag kan met een zorgbuurthuis. En andersom: ik denk dat de manier waarop de SP altijd de koppeling met de mensen maakt, via acties en initiatieven in de buurt, ervoor zorgt dat onze Kamerleden veel beter geïnformeerd zijn dan die van andere partijen. En daardoor veel beter de gevolgen van beleid kunnen inschatten.'

› **De gemeenteraadsverkiezingen komen eraan: dé tijd om het over die buurt te hebben. Je bent ook ervaren raadslid; nog tips voor afdelingen?**

'Afdelingen kunnen met dit verhaal lokaal aan de slag voor de gemeenteraadsverkiezingen. Voor afdelingen is het van belang om zelf ook goed na

te denken over mooie initiatieven.

Een concreet voorstel voor buurtvoorzieningen helpt kiezers te zien waar je voor staat. Een andere tip: je kunt uiteraard altijd een Kamerlid vragen om mee te denken. Er is veel kennis in de partij en we kunnen veel van elkaar leren.'

› **Wat gaat er nu gebeuren met de update?**

'Ik krijg nu nog van SP-wethouders hun mooiste initiatieven toegestuurd. Zoals gezegd, er is veel gebeurd in vijftien jaar en veel daarvan komt ook uit gemeenten waar we zelf besturen. We proberen vóór de verkiezingen de update klaar te hebben, zodat lokale verkiezingscampagnes eruit kunnen putten. En vergeet niet dat afdelingen die niet meedoen aan de verkiezingen zich er ook door kunnen laten inspireren. SP'ers zijn altijd en overal bezig om de buurt mooier te maken!' ■

De Buurt, de schaal van de toekomst (2008) is hier terug te vinden: sp.nl/debuurt

DUIZEND ACTIES, ÉÉN VERHAAL

Deze foto komt uit het rapport 'De buurt, de schaal van de toekomst'.

Foto: Werry Crone, Hollandse Hoogte©

Tekst: Bart Linssen

In het hele land organiseren SP-afdelingen buurtacties voor zaken die de meeste mensen belangrijk vinden. Van het openhouden van een bibliotheek, tot het renoveren van slechte woningen, tot het behoud van een buslijn. Die acties worden niet alleen vóór, maar vooral ook mét de buurt opgezet. Helaas blijft de relatie tussen die acties en het grotere verhaal van de SP vaak onduidelijk. Hoe komt dat?

In het rapport 'De atlas van afgehaakt Nederland' brengen Josse de Voogd en René Cuperus in kaart hoe een deel van de Nederlandse bevolking zich politiek niet meer vertegenwoordigd voelt. Ze zijn afgehaakt, als gevolg van teleurstelling, verwaarlozing of door desastreus politiek beleid: 'Te denken valt aan het aardbevingen-schandaal in Groningen. Of aan het massaal verdwijnen van publieke voorzieningen als ziekenhuizen, scholen, zwembaden, bibliotheken of politiebureaus in de regio's.'

GROS VAN DE ACTIVITEITEN

Voor SP'ers is de emancipatie van de afgehaakten altijd een belangrijk onderdeel van hun activiteiten geweest. En dus voeren socialisten niet alleen actie vóór de slachtoffers van het toeslagenschandaal en de gaswinning, maar vooral ook mét de slachtoffers. En niet vóór de publieke sector en de vakbeweging, maar mét de zorgwerkers en de bonden. En niet vóór de buurt, maar mét de buurtbewoners.

Juist dat laatste, acties opzetten met de buurt, krijgt niet altijd evenveel aandacht van anderen. Misschien is dat ook niet zo vreemd. Een actie voor het redden van een bushalte of het beschermen van ouderenwoningen staat ver af van het hippe moderne linkse activisme of van de spannende dynamiek van de dagelijkse politieke schandalen. Maar ze beslaan wel het gros van de activiteiten van veel SP-afdelingen.

Dat is niet voor niets. Al die kleine acties gaan over ons grotere verhaal. Over hoe Nederland een plek wordt waar het niet gaat om de behoeften en wensen van gewone mensen, maar om lage kosten en hoge winsten. Een verhaal ook waarin het verdwijnen van voorzieningen de logische uitwerking is van veertig jaar neoliberal beleid en het verzet hiertegen onderdeel is van een grotere ideologische strijd voor een socialistische maatschappij. Juist omdat het verband tussen die kleine acties en de analyse van de SP niet vanzelf wordt gelegd, is het belang-

Elke actie begint bij het analyseren van de problemen die we tegenkomen

Bewoners van zorgcomplex 't Hoge Huis voeren samen met de SP Zwolle actie voor het behoud van hun verdwenen bushalte.

Foto: SP Zwolle

rijk om de analyse die de SP maakt zo duidelijk mogelijk te delen.

'MINDER BETROKKEN BIJ DE PUBLIEKE ZAAK'

Een goede poging daartoe is het rapport 'De buurt, de schaal van de toekomst' van Jan Marijnissen, Agnes Kant en Diederik Olders uit 2008. Enerzijds maakt het rapport duidelijk waarom zoveel mensen afhaken door wat er met hun buurt gebeurt, anderzijds geeft het aan wat er moet veranderen om de buurt weer leefbaar te maken.

Dat de buurt is verschaald is volgens de schrijvers het gevolg van twee ontwikkelingen. Ten eerste heerst er sinds de jaren tachtig een politiek van 'privatisering, vermarkting en verzelfstandiging', waardoor de overheid tekort is geschoten 'als hoeder van dat wat van ons allemaal is'. Ten tweede is er de opkomst van het individualisme. Juist het gebrek aan verbondenheid en oog voor elkaar, maakt dat de gemeenschap is verzwakt. Hierdoor 'voelen mensen zich minder betrokken bij de publieke zaak', aldus Marijnissen, Kant en Olders.

Die individualisering van de samenleving is volgens hen geen autonoom proces, maar een gevolg van 'een politieke keuze van politici die een beroep doen op het eigen belang, en concurrentie tussen mensen organiseren'. Dat is geen onomkeerbaar proces, stellen zij. Door een beroep te doen op andere waarden, zoals de verantwoordelijke burger, die zich als buur, verzorger of vrijwilliger verbindt aan de gemeenschap, worden bewoners weer medeverantwoordelijk voor hun buurt.

Het rapport beschrijft hoe de politiek

daaraan kan bijdragen. Niet door met het vingertje te wijzen en een nieuwe moraal op te leggen, maar door te zorgen voor de benodigde infrastructuur. Het is een roep om een overheid die burgers niet tegenwerkt, maar juist ondersteunt bij hun maatschappelijke betrokkenheid. Wat die infrastructuur precies inhoudt, wordt in acht hoofdstukken uit de doeken gedaan.

BUSHALTE DEEL VAN GROTERE STRIJD

Leg dit rapport naast de lokale successen van de SP, zoals opgesomd in de laatste edities van de Tribune, en het is zonneklaar dat het gros van de acties van afdelingen precies over deze infrastructuur gaat. Enkele voorbeelden: De bereikbaarheid van de pinautomaat in Tholen; het aanpakken van de schimmelwoningen in Den Bosch; het voorkomen van een scholenfusie in Delft en het redden van een bushalte bij een seniorencomplex in Zwolle. Die laatste actie haalde in 2021 zelfs de SP-verkiezingskrant voor de Tweede Kamerverkiezingen.

Het is wel de vraag of veel lezers van de krant begrepen hebben wat die bushalte met de Tweede Kamerverkiezingen te maken had. Als SP'ers denken we misschien te vaak dat iedereen wel begrijpt dat al deze kleine acties onderdeel zijn van een grotere strijd. De realiteit is dat veel mensen dat verband niet vanzelf leggen.

Bovendien worden onze acties door buitenstaanders niet gekoppeld aan het grotere verhaal. Wanneer een journalist in De Groene Amsterdammer na uitgebreid onderzoek schrijft over het verdwijnen van lokale voorzieningen en verslag doet van

het verzet tegen deze afbraak, wordt de SP noch onze analyse genoemd.

VOORVECHTERS VAN DE BUURT

Je kunt daar boos over worden en zeggen dat journalisten de SP altijd negeren. Maar dat is te gemakkelijk. Wij moeten ons als politieke partij zo belangrijk maken dat journalisten niet om ons heen kunnen. Bovendien laten andere, vooral lokale partijen zien dat een gebrek aan aandacht geen probleem hoeft te zijn. Zij vertolken steeds vaker het geluid van maatschappelijke onvrede en worden daar bij de lokale verkiezingen ook voor beloond.

Maar om weer als dé voorvechters van de buurt gezien te worden, is nog niet zo eenvoudig. De SP zal nieuwe manieren moeten bedenken om haar verhaal aan de man te brengen. Dan gaat het niet alleen over de vorm, maar zeker ook over de inhoud.

Elke actie die de SP voert, lokaal of landelijk, begint bij het analyseren van de problemen die we tegenkomen. Dus als er een bushalte verdwijnt, achterhalen we waarom dat gebeurt. Komt het door een goedkope aanbesteding of door een hoger rendement voor de uitvoerder? De eerste stap is dan de strijd voor het behoud van de bushalte en de vervolgstap is om de aanbesteding van tafel te krijgen.

Wanneer die analyse niet wordt gemaakt of besproken, is het ondoenlijk om van die kleine actie een grotere strijd te maken. Dan eindigt die actie voor het behoud van een buslijn, zwembad of school in de buurt, in plaats van dat zij het begin is van de strijd voor een menswaardige, gelijkwaardige en solidaire maatschappij. ■

GEEN LOOPJONGENS VAN RUTTE

Tekst: Bart Linssen

Door de combinatie van meer taken met minder geld, is het voor SP-wethouders een stuk moeilijker geworden om hun gemeente socialer te maken. Want hoe houd je bijvoorbeeld de zorg in stand als er steeds maar op bezuinigd wordt door Rutte en kompanen? Als burgemeesters in oorlogstijd proberen de SP-wethouders achteruitgang te voorkomen, tot de grens is bereikt.

‘Eigenlijk toch weer de thuiszorg.’ Mathijs ten Broeke, sinds 2018 wethouder in het Gelderse Zutphen, vertelt over zijn eerste ervaring met het gemeentebestuur. Weliswaar had hij met ROOD eerder al meegedaan aan de acties voor een nieuwe skatebaan, maar de avond van het protest bij het gemeentehuis had hij gemist. Pas toen de afdeling in 2012 besloot om actie te voeren voor de thuiszorg, kwam hij met het gemeentebestuur in aanraking.

‘In die tijd voerden wij actie, omdat de gemeente besloot dat de thuiszorg zo goedkoop mogelijk moest worden aanbesteed. Natuurlijk zat daar een landelijke bezuiniging achter, maar het gemeentebestuur wilde zelf ook geld overhouden voor andere dingen, zoals een miljoenen kostend cultuurpaleis. Samen met de mensen uit de thuiszorg verzetten wij ons tegen de voorgenomen bezuiniging. Later werd het protest breder: tegen de aanbestedingen en tegen de commerciële bedrijfjes. En het werd ideologisch: tegen de marktwerking.’

In de jaren die volgden bleef de SP in Zutphen – tegen de landelijke trend in – aandringen op het behoud van goede thuiszorg. Dankzij aanhoudende acties werden de ergste plannen voorkomen. Toen de SP in 2018 de tweede partij werd bij de gemeenteraadsverkiezingen, kwam het moment van de waarheid: kon met deelname aan het gemeentebestuur de markt uit de zorg worden gesloopt?

‘Vanaf het begin van de campagne hadden we besloten om in te zetten op het thema dat veel mensen bezighield, dat we zelf groot hadden gemaakt en waarop we het verschil konden maken: de thuiszorg. We wisten dat als het ons zou lukken om de markt uit de thuiszorg te slopen, dat we tot veel meer in staat zouden zijn. Daar hebben we ons aan vastgehouden. In de afdeling, in de campagne, in de onderhandelingen, en daarna dus in het college. Zo zijn we in onze missie geslaagd.’

HET VERSCHIL MAKEN

Niet overal lukt het de SP echter om op die manier het verschil te maken. Neem de gemeente Stadskanaal in Oost-Groningen, waar de socialisten ook in 2018 voor het eerst in het college kwamen. ‘Achteraf kun je daar je bedenkingen bij hebben’, aldus Lian Veenstra, die destijds door de afdeling daar werd gevraagd om wethouder te worden. ‘De afdeling had het goed gedaan bij de verkiezingen, met 4 van de 23 zetels. De verhoudingen met de grootste partij, de ChristenUnie, waren goed. Zij hadden de SP er graag bij in het college. Om de plaats in te nemen van de PvdA als linkse partij in een college met liberalen en confessionelen.’

Net als in Amsterdam, was de SP in Stadskanaal in 2018 niet per se nodig voor een raadsmeerderheid. Maar de onderhandelingen waren al in een vergevorderd stadium en het voorgestelde akkoord bevatte geen zaken waar men echt tegen was.

Veenstra was al van 2014 tot 2018 wethouder geweest in de voormalige gemeente Menterwolde (inmiddels deel van de gemeente Midden-Groningen). Zij werd in het laatste stadium betrokken bij de onderhandelingen in Stadskanaal en belandde zo in een college met ChristenUnie, CDA en VVD.

Binnen twee jaar gaat het echter fout. Begin 2020 besluit de SP uit het college te stappen, omdat men niet kan leven met de aankomende bezuinigingen.

NOODKLOK

In de media uiten de andere politieke partijen hun ongenoegen. De SP zou weggelopen als het moeilijk wordt, geen verantwoordelijkheid willen nemen, en ga zo maar door. Volgens een van hen doet Veenstra ‘een Swagermannetje’. Het is een verwijzing naar de in 2019 opgestapte SP-wethouder Kees Swagerman, die in Oldambt was begonnen aan zijn tweede termijn als wethouder. In de maanden voor zijn vertrek is

‘Ons hoofddoel was: de markt uit de thuiszorg’

Foto: SP Zutphen

Handtekeningenactie van de SP Zutphen en thuiszorgwerkers voor afschaffing marktwerking in de thuiszorg.

Swagerman een van de eerste wethouders die de noodklok luidt over de financiële problemen waar de gemeenten voor zijn komen te staan. Veroorzaakt door een optelsom van landelijke bezuinigingen op de Wmo (bijvoorbeeld op de huishoudelijke zorg), de jeugdzorg, de sociale werkvoorziening en de inkomensondersteuning.

Swagerman roept de andere wethouders Financiën in Groningen op om alarm te slaan in Den Haag, maar vindt bij zijn collega's geen gehoor. 'Misschien was hij te vroeg', denkt Veenstra achteraf. Want niet lang na zijn aftreden, wordt ook in andere gemeenten duidelijk dat het heel moeilijk wordt om de begroting rond te krijgen als er niet meer geld bij komt, of als er niet bezuinigd wordt.

Waar de SP in Oldambt op stuit, is de manier waarop collegegenoten het financiële tekort willen opvangen. De SP stelt lastenverzwaringen voor en de verkoop van aandelen in energiebedrijf Enexis. De rechtse collegegenoten willen liever bezuinigen,

bijvoorbeeld op de huishoudelijke hulp, onder het mom van 'efficiëntie-maatregelen'. In de praktijk betekent het gewoon dat mensen minder uren hulp krijgen dan ze nodig hebben. De SP-afdeling past ervoor om de mensen die zorg nodig hebben en zorg verlenen te laten opdraaien voor de tekorten, en breekt met het college.

DE SAMENLEVING SLOPEN

In Stadskanaal komt Veenstra begin 2020 voor een vergelijkbare afweging te staan. Als gevolg van de Participatiewet is de sociale werkvoorziening voor nieuwe werknemers gesloten en wordt er gekort op de subsidie per bestaande werknemer. Veenstra: 'Dat kwam hier ontzettend hard aan. In de rest van het land leek men niet te begrijpen dat de sociale werkvoorziening hier de grootste werkgever was. Ik sprak een wethouder uit de Randstad die mij zei: *ik stuur die mensen gewoon naar de bedrijven in de buurt*. Ik vroeg hem of hij nooit in Oost-Groningen geweest was. Hier zitten die grote bedrijven niet, alleen maar mkb. Dat kan hier dus gewoon niet.'

De lagere Rijksbijdrage voor de sociale werkvoorziening leidt in Stadskanaal tot een enorm tekort. Veenstra: 'Ook bij de jeugdzorg bleven de tekorten maar oplopen. Dan ga je als gemeentebestuur kijken hoe je dat kunt oplossen. We lieten rapporten maken over waar we dat geld vandaan zouden kunnen halen. Daarin stond dat de gemeente Stadskanaal vergeleken met andere gemeenten vrij veel geld uitgaf aan zorg en inkomensondersteuning. Een open deur: de mensen hier hebben een relatief laag inkomen en zijn daardoor ook vaker ziek. Daar kun je dus met goed fatsoen niet op bezuinigen. Dan ben je gewoon bezig om de samenleving te slopen.'

Ook in Zutphen blijkt vlak na het installeren van wethouder Ten Broeke dat er tekorten dreigen, in ieder geval op de jeugdzorg. 'Bij ons werd duidelijk dat we behoorlijk moesten bezuinigen, op de Wmo en op armoedebestrijding. Dat is gewoon pijnlijk. Het maakte het nog belangrijker dat we echt iets konden veranderen in de thuiszorg. Want als het niet zou lukken om de markt uit

Lian Veenstra (1969) was achtereenvolgens wethouder in Menterwolde en Stadskanaal. Bij de komende raadsverkiezingen is ze lijsttrekker voor de SP in haar woonplaats Veendam.

‘Als je hier bezuinigt op zorg en inkomensondersteuning, sloop je de samenleving’

de zorg te slopen, waar waren we dan nog mee bezig? Die discussie hebben we regelmatig met elkaar gevoerd.’

VOORZIENINGEN VERDWIJNEN

Wie wil begrijpen waarom voorzieningen in heel het land verdwijnen, zoals journalist Coen van de Ven onlangs zo treffend beschreef in De Groene Amsterdammer, doet er goed aan deze dynamiek van budgetkortingen en bezuinigingen in het achterhoofd te houden. Gemeenten worden steeds meer gedwongen om moeilijke keuzes te

maken, waardoor er overal in het land voorzieningen verdwijnen.

Ten Broeke: ‘Met het college werd besloten om 150 duizend euro te bezuinigen op de bibliotheek. Deze bezuiniging zou waarschijnlijk betekenen dat de tweede locatie van de bibliotheek in Zutphen zou moeten sluiten. Als verantwoordelijk wethouder sprak ik daar natuurlijk over met de directeur-beheerder, die ook wel begreep dat de SP de bië een warm hart toedraagt. Dat leidde vervolgens weer tot ergernis bij het

gemeentebestuur, omdat de andere wethouders vonden dat ik niet voor het collegebesluit ging staan.’

Veenstra had in 2018 al de nodige ervaring met het op orde krijgen van de voorzieningen. ‘Toen ik in 2014 wethouder werd in Menterwolde trof ik daar een behoorlijke financiële puinhoop aan. Een erfenis van het vorige bestuur dat gewoon geen goed beleid had gevoerd. Bij de voorzieningen was sprake van zwaar achterstallig onderhoud, zonder reserve om daar wat aan te doen. Toen ik de beslissing nam om een van de sporthallen in Menterwolde te sluiten, kon ik dat dus wel rechtvaardigen. Ook al had het nooit zover mogen komen.’

‘In Stadskanaal waren de financiën wel redelijk op orde. De tekorten die daar ontstonden waren het gevolg van beslissingen in Den Haag. Dan denk je echt: Is dit bewust? Wil men de samenleving slopen? Want dat is wat je aan het doen bent.’

Waar in Stadskanaal werd besloten om uit het collegebestuur te stappen, bleef de SP in Zutphen in het bestuur zitten. Ten Broeke moest 1,2 miljoen euro bezuinigen op de Wmo, op een totaalbudget van zo’n 20 miljoen. ‘Daarom zou ik onze collegedeelname ook niet alleen maar als een succes willen zien. Regelmatig hebben we het er met elkaar over gehad: hoever willen we hierin meegaan om onze grote verkiezingsbelofte, de markt uit de zorg slopen, voor elkaar te krijgen? Misschien waren we er ook wel niet aan begonnen als in het begin al duidelijk was hoe groot de financiële tekorten zouden zijn. Tegelijkertijd zette het ons op scherp om die grote verandering in de thuiszorg ook echt voor elkaar te krijgen. Bovendien bleven we met de afdeling het verschil maken. Zo werd een actie opgezet om de tweede bibliotheeklocatie te redden. Dat is gelukt.’

WAAKHOND

De ervaringen in Zutphen en Stadskanaal roepen de vraag op wanneer het nog mogelijk is om als SP’er het verschil te maken. In de gemeenteraad is die rol duidelijk,

‘Meebesturen heeft alleen zin als je iets fundamenteel kunt veranderen’

aldus Veenstra: ‘We zijn de waakhond van de samenleving.’ Maar wat zijn SP’ers dan in het gemeentebestuur?

In ieder geval niet de loopjongens van Rutte. Veenstra: ‘We zijn er niet om alleen maar een goed-nieuws-show te houden. Als ik voorzieningen moet sluiten omdat het vorige college er een financiële puinhoop van heeft gemaakt, dan kan ik dat uitleggen. Maar als we door landelijk beleid

moeten bezuinigen op de zorg of op inkomensondersteuning, dan kan ik dat niet.’ Veenstra is dan ook pessimistisch: ‘Besturen nu is niet meer hetzelfde als tien jaar geleden. Eigenlijk is het gewoon niet meer te doen.’

Ook Ten Broeke denkt dat SP-afdelingen er goed aan doen zeer terughoudend te zijn in het deelnemen aan een gemeentebestuur: ‘De lat moet hoog liggen, willen we het doen. En dan alleen als je echt iets fundamenteels kunt veranderen, zoals wij hebben gedaan met de thuiszorg. En door de macht uit te dagen. Kijk hoever je daarin kunt gaan en wat het effect daarvan is. Dat doe je als wethouder natuurlijk niet alleen, maar samen met je afdeling. Als beide dingen niet lukken, heeft het volgens mij geen zin om als SP lokaal te besturen.’ ■

Mathijs ten Broeke (1990) was in 2018 lijsttrekker voor de SP in Zutphen en is daar nu wethouder.

Foto: SP Zutphen

DE BEZUINIGINGEN VAN DE KABINETTEN-RUTTE

DE SOCIALE WERKVOORZIENING

Met de invoering van de Participatiewet in 2015 is een bezuiniging van jaarlijks twee miljard in gang gezet. Voor nieuwe mensen is het niet meer mogelijk om te werken bij de sociale werkvoorziening, terwijl gemeenten gedwongen worden zoveel mogelijk mensen door te laten stromen naar ander werk. Als dat niet lukt, betekent dat een financiële strop.

DE BIJSTANDSGELDEN

Op basis van een opgestelde verdeelsleutel, krijgen gemeenten geld om de bijstand te financieren. Die verdeelsleutel is niet gebaseerd op het aantal mensen dat recht heeft op bijstand, maar op algemene kenmerken van de gemeente. Het gevolg is dat gemeenten die vergeleken met de verdeelsleutel veel bijstandsgerechtigden hebben, in de financiële problemen komen. En omdat de verdeelsleutel met enige regelmaat wordt aangepast, kan het tekort per jaar behoorlijk verschillen. Voor de gemeenten waar de tekorten het grootst zijn, is er wel een vangnet.

DE WMO

Al ruim tien jaar wordt er flink bezuinigd op de Rijksbijdrage voor de Wmo. Op deze manier worden gemeenten onder druk gezet om de aanbestedingen voor huishoudelijke hulp zo goedkoop mogelijk te maken. Met als gevolg dat oudere mensen minder hulp krijgen en de arbeidsomstandigheden van de thuiszorgwerkers slechter zijn geworden. Gemeenten die de huishoudelijke hulp overeind willen houden, moeten het geld ergens anders vandaan zien te halen.

DE JEUGDZORG

In 2015 werd de jeugdzorg overgedragen van de provincies naar de gemeenten. Daarbij werd een bedrag olopend tot 450 miljoen per jaar bezuinigd. De gemeenten worstelen met hun nieuwe taak, waardoor er van kostenbeheersing amper sprake is. Door de ingewikkelde aanbestedingen (er zijn vele soorten jeugdzorg), de chaotische overgang en de landelijke bezuinigingen, zijn veel gemeenten in de financiële problemen gekomen.

Floor Milikowski (1980)
is journalist en sociaal
geograaf. Sinds 2010 schrijft
zij vooral voor De Groene
Amsterdammer over
Amsterdam en over de
staat van het land. Daaruit
kwamen de boeken voort
Van wie is de stad? (2018),
*Een klein land met verre
uithoeken* (2020) en *Wij zijn
de stad* (2021).

‘VOORZIENINGEN ZIJN HET FUNDAMENT VAN EEN SAMENLEVING’

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Fjodor Buis©

In *Een klein land met verre uithoeken* onderzoekt journalist Floor Milikowski de toenemende ongelijkheid tussen steden, dorpen en regio's in Nederland. Zij beschrijft in haar boek hoe door bewust politiek beleid een land van winnaars en verliezers is ontstaan. In ons gesprek is zij duidelijk over wat te doen tegen de tweedeling: 'Als je niet wilt dat de samenleving uit elkaar valt, moet je ervoor zorgen dat de voorzieningen overal op orde zijn.'

› **Welke omslag in politiek beleid heeft er in de jaren tachtig plaatsgevonden ten aanzien van de regio's, steden, dorpen en buurten?**

'In de decennia na de Tweede Wereldoorlog is er door de overheid ingezet op het versterken en ondersteunen van de kansarme delen van het land. Door in provincies als Groningen, Friesland, Limburg, Zeeland en Drenthe werkgelegenheid te creëren en mensen te stimuleren die kant op te verhuizen.

In de jaren tachtig is een omslag gemaakt naar het versterken van de meest kansrijke delen van het land.

In een globaliserende economie werd ook Nederland gedwongen op zoek te gaan naar de eigen concurrentiekracht. Waar Amsterdam eerst concurreerde met bijvoorbeeld Rotterdam, ging zij steeds meer concurreren met steden als New York, Londen en Parijs. En Rotterdam op haar beurt met havensteden wereldwijd. Om de internationale concurrentiestrijd aan te gaan is toen heel bewust gekozen voor een aantal specifieke regio's en sectoren in Nederland.

In mijn boek citeer ik Gerrit Wagner, de voormalige CEO van Shell, die begin jaren tachtig een onderzoekscommissie leidde naar de kansen van Nederland in een internationaal

globaliserende economie. Hij zei toen de veelzeggende woorden: 'Don't back the losers, but pick the winners'. De overheid moest zich niet langer bekommeren om de kansarme regio's van het land, maar alleen nog om de meest kansrijke.

Gekozen werd voor Amsterdam met Schiphol en de Zuidas, voor Rotterdam met de haven en later voor de regio Eindhoven met Philips en ASML. Dat moesten de pijlers worden van de Nederlandse economie. En die zijn ook allemaal zeer succesvol geworden.

Het idee was echter dat de economische groei van die regio's zou doorsijpelen naar de rest van het land. Daar is weinig van terechtgekomen. Terwijl sommige regio's dankzij de steun van de overheid opkwamen, raakten andere regio's juist in verval omdat zij veel minder geld en aandacht kregen. In plaats van dat de toegenomen welvaart zich als een gelijkmatige olievlek over Nederland verspreidde, namen de welvaartsverschillen tussen de regio's alleen maar toe door het gekozen beleid.'

› **Hoe zag dat beleid er concreet uit?** 'In Schiphol en de Rotterdamse haven is enorm veel geld geïnvesteerd, waardoor zij konden uitgroeien tot grote internationale spelers.

Ook is het veel gemakkelijker geworden om vanuit de Randstad naar andere steden in Noordwest-Europa te reizen door de aanleg van snelle treinverbindingen.

Omdat de trek naar de Randstad en andere succesvolle stedelijke regio's heel erg door de overheid werd gestimuleerd, was er minder geld voor het onderhouden van voorzieningen en belangrijke functies in de minder succesvolle regio's. Ook omdat deze langzaam werden leeggezogen door de trek naar de grote stad.

Met name de grensregio's Oost-Groningen, Noord-Friesland, Zuidoost-Drenthe, Zuid-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen hebben hiermee te maken gehad. Er trokken mensen weg, daardoor verdwenen voorzieningen, daardoor trokken nog meer mensen weg en verdwenen er nog meer voorzieningen. De politiek heeft de keerzijde hiervan niet willen zien, waardoor de kloof tussen plekken waar het meezit en plekken waar het tegenzit groter is geworden.'

› **In hoeverre is dit beleid uit de jaren tachtig nog actueel dan wel veranderd?**

'Toen ik zo'n tien jaar geleden hierover begon te schrijven, heerste er in de krimpregio's een groot

gevoel van verslagenheid. Zij waren gewend geweest dat Den Haag ervoor zorgde dat het leefniveau bij hen op peil bleef. Dat veranderde ineens. Zij moesten op eigen kracht de weg omhoog zien te vinden. Veel regio's hadden daar moeite mee. Want wat is de eigen kracht van een gemeente als Emmen? Van een klein dorp dat door de overheid kunstmatig werd opgepompt tot een middelgrote industriestad? Plaatsen als Emmen hadden weinig om op terug te vallen.

Toch zijn er de afgelopen jaren op tal van plekken allerlei initiatieven en samenwerkingen ontstaan die voor nieuw elan zorgen. Deze worden sinds 2018 vanuit het Rijk gestimuleerd door de Regio Deals. Geld dat door het Rijk beschikbaar wordt gesteld voor regionale samenwerking. Daarmee is er voor het eerst sinds jaren weer sprake van regionaal beleid vanuit Den Haag. Het is weliswaar nog te beperkt en te incidenteel, maar het begin van een omslag van puur economisch denken naar brede welvaartsdenken is wel gemaakt.'

› **Toch lijkt politiek Den Haag nauwelijks geïnteresseerd in wat er in de regio speelt. Zie de afhandeling van de aardbevingsschade in Groningen of het afblazen van de verhuizing van de marinierskazerne naar Vlissingen. Hoe verklaar jij deze geringe belangstelling?**

'Deels heeft dat te maken met het feit dat er heel weinig volksvertegenwoordigers uit de regio in de Tweede Kamer zitten. Ook bij de ministeries werken bijna allemaal mensen die in of rondom Den Haag wonen. Dat creëert vanzelf minder binding met de rest van het land.

Een andere verklaring is de obsessie met succesverhalen. Als het goed gaat op de Zuidas, dan gaat het vast ook goed in Zeeland. En als je in Zeeland geen werk kunt vinden, dan verhuis je maar naar elders. Natuurlijk zijn er altijd mensen die de stap willen maken naar de grote stad om daar carrière te maken, maar de meeste Nederlanders willen gewoon blijven wonen in de stad of het dorp waar ze vandaan komen. Die hebben helemaal niet de behoefte om te

verhuizen. Dat gegeven is te lang over het hoofd gezien.'

› **Wat is de gemene deler van de kansrijke en kansarme plekken die jij voor je boek hebt bezocht?**

'Mij is vooral opgevallen dat er weinig solidariteit is tussen de succesvolle delen van het land en de plekken waar het minder goed gaat. Mede door het neoliberale beleid van de afgelopen dertig jaar, is het heel erg ieder voor zich. Amsterdam deelt momenteel veel meer met Londen of Parijs, dan met Emmen of Delfzijl. Terwijl dat andersom zou moeten zijn. Er zou veel meer verbondenheid moeten zijn tussen al die verschillende plekken in het land dan nu het geval is.'

› **Wat zijn de politieke en maatschappelijke gevolgen van de achterstelling van bepaalde regio's en dan met name aan de grenzen van het land?**

'Je ziet dat mensen enorm boos en teleurgesteld zijn over het feit dat zij zo lang genegeerd zijn en hun problemen niet serieus worden genomen door de landelijke politiek. Krimpregio's staan voor heel andere opgaven dan groeiregio's. Een gemeente als Delfzijl moet woningen slopen om leegstand tegen te gaan en de kwaliteit van leven op peil te houden. Normaal gesproken financier je de sloop van woningen met de verkoop van nieuwe, maar dat verdienmodel gaat in een krimpsituatie niet op. Dan nemen de inkomsten van gemeenten uit woningen af, terwijl de maatschappelijke kosten door vergrijzing en verarming juist toenemen. Daar is in Den Haag heel lang geen oog geweest. Met als gevolg dat mensen het vertrouwen in de overheid zijn verloren en zich afkeren van de samenleving.'

› **Verklaart dat gebrek aan vertrouwen in de gevestigde politiek ook de opkomst van lokale partijen?**

'Zeker. Als de gevestigde partijen nalaten om dat te doen wat lokaal nodig is en de kloof tussen kiezers en gekozenen in een gemeente te groot wordt, is het logisch dat lokale partijen in dat gat springen. Natuurlijk zijn er ook verschrikkelijke lokale partijen, maar de meeste van hen bestaan uit betrokken bewoners die gewoon iets willen doen voor hun

gemeente. En die veel pragmatischer en praktischer zijn in het oplossen van problemen dan de gevestigde partijen. Het negatieve beeld dat er is van lokale partijen vind ik dan ook onterecht.'

› **Wat zou er moeten gebeuren om kansarme regio's, steden, dorpen en buurten meer kansen te geven?**

'Er moet weer regionaal ontwikkelingsbeleid komen dat al die plekken de mogelijkheid geeft om weer op niveau te komen. Economische groei zou daarin niet langer het enige uitgangspunt moeten zijn. Het is veel belangrijker dat mensen in de regio toegang houden tot zorg, onderwijs en andere basisvoorzieningen en kans hebben op een goede baan in de buurt. Dat moet de insteek zijn.

Daar heb je als landelijke overheid een grote verantwoordelijkheid voor. Die verantwoordelijkheid zit hem deels in meer geld, deels in het aanleggen van betere (ov-)verbindingen, deels in het stimuleren van samenwerking en deels in het delen van kennis. Maar ook in een beter woonbeleid dat volkshuisvesting weer als uitgangspunt heeft.

Als je niet wilt dat de samenleving uit elkaar valt, moet je ervoor zorgen dat de voorzieningen overal op orde zijn. Dat vraagt om een fundamenteel andere manier van denken over de ontwikkeling van het land. Dat je niet een BV bent, maar een samenleving die je hebt te onderhouden en te stimuleren om weer tot bloei te komen. Van die wederopbouw van de samenleving zal overal in het land werk gemaakt moeten worden.' ■

Voor meer informatie: floormilikowski.com

Mensen in Zeeland moeten sinds 2003 tol betalen om door de Westerscheldetunnel te kunnen rijden.

INTERVIEW CASPAR VAN DEN BERG

‘EEN ONZICHTBARE OVERHEID LAAT ZICH MOEILIK VERTROUWEN’

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Brank de Lang / ANP©

Afgelopen september verscheen de studie ‘Regionaal maatschappelijk onbehagen’ van hoogleraar Bestuurskunde Caspar van den Berg en onderzoeker Annemarie Kok. Zij onderzoeken daarin hoe regionaal maatschappelijk onbehagen heeft kunnen ontstaan en wat politici en bestuurders kunnen doen om de onvrede in de regio te verminderen. Volgens Caspar van den Berg moet de landelijke politiek meer oog hebben voor de problemen in de plattelandsgebieden. ‘Den Haag is er niet alleen voor de mensen in de grootstedelijke gebieden, maar voor alle Nederlanders’.

› **Waar komt de maatschappelijke onvrede in de regio vandaan?**
‘Deels heeft dat te maken met de sociaaleconomische situatie van mensen. Wanneer deze situatie slechter is, ervaren mensen meer somberheid over hun eigen toekomst en die van de samenleving. Ook omdat veel mensen in hun omgeving dezelfde problemen hebben. Dus de concentratie van mensen met sociaaleconomische problemen is een deel van het verhaal.

Daar komt bij dat er problemen zijn die zich voordoen in specifieke delen van het land. Denk aan de achteruitgang van het voorzieningenniveau in de minder dichtbevolkte gebieden, problemen met krimp in de grensregio’s, of ondermijnende criminaliteit op het platteland. Maar denk ook aan de gaswinning in Groningen of de toltunnel onder de Westerschelde. Terwijl je nergens in het land geld hoeft te betalen om over een autoweg te rijden, moeten mensen in

Zeeland al sinds 2003 elke keer hun portemonnee trekken als ze door de Westerscheldetunnel rijden. En niet eens om de financiering rond te krijgen, want de schatkist heeft behoorlijk verdiend aan deze tunnel. En dat terwijl Zeeland zeker niet het meest welvarende deel van Nederland is.’

› **Wat is er problematisch aan regionaal maatschappelijk onbehagen?**

‘Door het laten verschrallen van voorzieningen worden mensen in de armen van protestpartijen gedreven’

‘In de eerste plaats is het rechtvaardigheidsbeginsel in het geding. Het zou niet moeten uitmaken waar je in Nederland woont, hoeveel oog de overheid heeft voor jouw zorgen en noden. We maken allemaal deel uit van dezelfde politieke gemeenschap en dat betekent dat problemen in Amsterdam even serieus genomen zouden moeten worden als problemen in Heerlen of Stadskanaal. Er zijn vele voorbeelden waaruit blijkt dat dat nu niet het geval is.

Een tweede probleem is dat er in de dichtbevolkte gebieden heel anders wordt aangekeken tegen de grote opgaven waar we als land voor staan dan in de minder dichtbevolkte gebieden. Ook omdat de opgaven waar ze beide voor staan heel verschillend zijn. Terwijl grootstedelijke gebieden te maken hebben met woningschaarste, stijgende huizenprijzen en verkeersopstoppingen, hebben de verschillende plattelandsgebieden te maken met leegstand, dalende huizenprijzen en minder openbaar vervoer.

Maar in het nationale debat gaat het onevenredig veel over wat er in de grootstedelijke gebieden moet gebeuren, waardoor de landelijke gebieden zich miskend en ongehoord voelen. Zo dreigt een patstelling te ontstaan, die de aanpak van grote opgaven als de energietransitie of de aanpassing aan klimaatverandering ernstig bemoeilijkt.’

› **Volgens jullie heeft er in de afgelopen jaren een verschuiving plaatsgevonden van maatschappelijk onbehagen van de grote steden naar de grensregio’s. Waar blijkt dat uit?**
‘Wat we daarmee bedoelen is dat het onbehagen zich na de opkomst van Pim Fortuyn in 2002 vooral manifesteerde in de oude stadswijken. Bij mensen die onvrede hadden over migratie en integratie. Hen sprak Pim Fortuyn aan. Het rechts-populisme van die periode had een duidelijke link met de problematiek van

mensen in de grote steden.

In de afgelopen tien jaar is dat veranderd. Sindsdien vindt de groei van rechts-populistische partijen vooral in de kleine kernen en aan de randen van het land plaats. Als je de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 vergelijkt met die van 2021 zie je dat er in de grote steden duidelijk een verschuiving naar links is geweest en aan de randen van het land een verschuiving naar rechts.’

› **Is het ongenoegen in de grote steden dan verdwenen?**

‘Nee, zeker niet. Die onvrede is nog steeds evenzeer aanwezig. Maar de aanwas van mensen die onvrede ervaren en op rechts-populistische partijen stemmen, is de afgelopen jaren in de plattelandsgebieden wel veel groter geweest. En die onvrede komt ook meer voort uit een gebrek aan belangstelling van politiek Den Haag voor de specifieke problemen die daar spelen.’

› **In hoeverre is het regionaal onbehagen versterkt door corona?**

‘In algemene zin kun je zeggen dat al langer bestaande maatschappelijke scheidslijnen verder zijn uitgediept door corona. Al moet je daar wel voorzichtig in zijn. Wat ik interessant vind, is dat je bij de demonstraties tegen de coronamaatregelen heel vaak regionale vlaggen ziet wapperen. Deze mensen koppelen dus hun anti-systeemprotest aan hun regionale identiteit. Zij hebben het dan over de Randstedelijke elite die alles voor hen bepaalt.

Door corona zijn we ook afhankelijker geworden van internet, maar de internetsnelheid is lang niet overal in het land even hoog. Toen het ontraden werd dat kinderen fysiek bij hun grootouders op bezoek gingen, werd gezegd: ga dan gewoon facetimen met opa en oma. Maar ik ken genoeg gebieden in Friesland waar kinderen niet kunnen video-bellen met hun opa of oma, omdat

het internet te traag is. Corona heeft ook de trek van de grote stad naar het platteland versterkt. Vooral de Achterhoek en de regio Apeldoorn, Deventer, Zutphen zijn populair. Daar stijgen de huizenprijzen relatief gezien het hardst van heel Nederland. Maar alleen bepaalde landelijke gebieden profiteren hiervan, andere niet. Oost-Groningen en Zeeuws-Vlaanderen blijven bijvoorbeeld achter.’

›

› **In een opiniestuk in NRC Handelsblad stellen jullie dat nogal wat bestuurders en politici in de ‘Fortuynfuik’ zwommen. Wat bedoelen jullie daarmee?**

‘Na de moord op Pim Fortuyn werd er gesproken van oude en nieuwe politiek. Nieuwe politiek hield in dat er geluisterd moest worden naar de boze burger. Op zich is dat een logische eerste reactie. Dat je probeert om maatschappelijke onvrede te kanaliseren en een stem te geven. Alleen het probleem is dat veel politici en politieke partijen in die eerste reflex zijn blijven hangen. Zij zijn de afgelopen twintig jaar meegegaan in de populistische retoriek, maar hebben te weinig gedaan om de problemen van mensen aan te pakken en hebben ze soms zelfs erger gemaakt. Het laten verschrallen van lokale voorzieningen

Caspar van den Berg (1980) is hoogleraar Global and Local Governance aan de Campus Fryslân van de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn onderzoek richt zich op politiek, bestuur en identiteit op internationaal, nationaal en regionaal niveau.

en het overhevelen van zorg, werk en jeugdzorg naar de gemeenten, zijn daar goede voorbeelden van.’

› **Waarom verdient regionaal maatschappelijk onbehagen meer aandacht van de politiek?**

‘Ik denk dat de aanpak van de grote maatschappelijke vraagstukken zoals de energietransitie, klimaatverandering en de woningnood vastloopt, als er niet een bepaalde solidariteit is tussen de verschillende type gebieden in Nederland. Ook zou het goed zijn als er in Den Haag meer erkenning komt voor de verschillen tussen gebieden. Den Haag is er immers niet alleen voor mensen in het grootstedelijk gebied, maar voor alle Nederlanders. En voor de middenpartijen is het belangrijk om te realiseren dat het verwaarlozen

van de gebieden aan de randen van het land, er uiteindelijk toe leidt dat mensen in de armen van protestpartijen gedreven worden. Zoals ook in de landen om ons heen is gebeurd.’

› **Wat zou de politiek moeten doen om de problematische regionale welvaartsverschillen te verkleinen?**

‘Omarm het brede welvaartsbegrip in plaats van de kale indicatoren van het regionale bbp. Natuurlijk is voldoende werkgelegenheid heel belangrijk om voorzieningen in de lucht te houden, maar de lens van brede welvaart laat ook zien dat in sommige regio’s weliswaar minder geld verdiend wordt, maar dat zij andere kwaliteiten hebben die de moeite waarde zijn, zoals sociale cohesie en woontevredenheid. Dan zie je ook dat er in de ene regio andere dingen nodig zijn dan in de andere. In Amsterdam gaat het bijvoorbeeld om meer huizen, betere luchtkwaliteit en meer veiligheid, terwijl het in Friesland gaat om het op peil houden van openbaar vervoer en het behoud van zorg en onderwijs in de buurt. Daarnaast helpt het brede welvaartspectief om met een gedifferentieerde blik te kijken naar maatschappelijk onbehagen en waar dat vandaan komt. Zo kun je onbehagen echt tegengaan, vooral in die regio’s waar het onbehagen extra hoog is.’

› **Onder Rutte III zijn de zogenaamde Regio Deals in het leven geroepen. Hoe beoordeel jij die?**

‘Ik vind de Regio Deals heel interessant. In vier jaar tijd is er 950 miljoen geïnvesteerd in projecten die de regionale leefbaarheid moeten ondersteunen. Daar zitten hele mooie projecten tussen. Nadeel is wel dat er een relatief hoge eigen bijdrage van provincies en gemeenten nodig is om een project goedgekeurd te krijgen. Toch vind ik het een goede zet dat de Regio Deals door het nieuwe kabinet worden voortgezet. Alleen zou het

nog beter zijn als dat geld niet incidenteel zou zijn, maar structureel. Dat betekent dat er door het Rijk meer geld in het gemeentefonds gestopt moet worden. Want alleen dan kunnen alle gemeenten hun basisvoorzieningen overeind houden. Dus je moet eerst zorgen dat het gemeentefonds goed op orde is en dan kun je mooie extra dingen realiseren met de Regio Deals.’

› **Wat zou de politiek moeten doen om het vertrouwen van mensen in de democratische rechtsstaat te vergroten?**

‘Een van de dingen waar we het nog niet over gehad hebben maar die in ons onderzoek wel een grote rol speelt, is de zichtbare aanwezigheid van de overheid. Deels als gevolg van bezuinigingen deels door digitalisering, is in heel veel kleinere plaatsen en dorpen de overheid uit het gezichtsveld verdwenen. En een overheid die niet zichtbaar is, laat zich ook moeilijk vertrouwen. Dus mensen moeten weten waar ze de overheid kunnen vinden en moeten erop kunnen vertrouwen dat de overheid er voor hen is. Dat betekent niet dat je allerlei gemeentekantoren moet openen enkel en alleen om het vertrouwen te herstellen. Dat doe je omdat je goede voorzieningen wilt hebben en je goed wilt inspelen op de zorgen en noden van mensen. Dan krijgen mensen ook weer het gevoel dat ze van mens tot mens door de overheid benaderd en behandeld worden. Dat is echt nodig. Nu is het zo dat hoe verder je van het grootstedelijk gebied afkomt, de afstand tussen inwoners en overheid steeds groter wordt. Dat zie je bijvoorbeeld in hele grote samengevoegde gemeenten van soms wel tachtig tot negentig dorpen of kernen. Als je daar een vraag hebt over waarom een bus minder rijdt, ben je heel lang onderweg en is onduidelijk bij wie je moet zijn. Dus zichtbaarheid en overzichtelijkheid van de overheid zijn heel belangrijk om het vertrouwen terug te winnen.’ ■

‘De overheid moet weer zichtbaar en overzichtelijk worden’

